

ior preschool age in the socio-economic environment and practical study of the economic education of senior preschool children in the conditions of preschool educational institution. Actual economic status of education in preschools and problems faced by teachers in the organization of the process, have been revealed during the experimental study.

Key words: kindergarten teacher, economic socialization, the period of older age, senior preschool children.

СВЕТЛАНА ФЕРА
г. Чернигов

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ДЕТЕЙ В ДОШКОЛЬНОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Статья посвящена теоретически-экспериментальному изучению проблемы особенностей экономической социализации детей старшего дошкольного возраста. Основное внимание уделено освещению теоретического исследования системы экономических ценностей общества, в пределах которой осуществляется интеграция личности в период старшего дошкольного возраста в социально-экономическое пространство и практического исследования состояния экономического воспитания старших дошкольников в условиях дошкольного учебного заведения. В ходе экспериментального следования выявлено реальное состояние экономического воспитания в дошкольном учреждении и проблемы, с которыми встречаются воспитатели в ходе организации данного процесса.

Ключевые слова: воспитатель, дети старшего дошкольного возраста, старший дошкольный возраст, экономическая социализация.

Стаття надійшла до редколегії 26.04.2016

УДК 159.92.37.011.32

НАТАЛІЯ ШАЙДА, ОЛЕКСАНДР ШАЙДА

м. Слов'янськ
natalya_shayda@mail.ru

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

Встановлено ряд особливостей професійного мислення студентів гуманітарного профілю та його специфіку на різних етапах професійного навчання. Зокрема, рівень інтелекту має тенденцію до підвищення від першого до п'ятого курсу; незалежно від курсу навчання найбільш успішні студенти у вербальних субтестах, а найменш успішні у математичних. Також визначено, що від першого до п'ятого курсу зростає здатність відгадувати загадки, яка базується на здатності встановлювати асоціативні зв'язки та метафоричності мислення, а також підвищується швидкість мислення, показником якої у дослідженні виступали час і точність відновлення слів з пропущеними літерами. Разом із тим, спостерігається зниження показників здатності переключатися з одного способу рішення завдання на інший від першого до п'ятого курсу.

Ключові слова: професійне мислення, мислення, субтести, студенти, методи, методики, інтелектуальна лабільність.

Методи дослідження професійного мислення викликають особливий інтерес і одночасно утруднення, пов'язане з недостатньою представленістю в сучасній психології. Дослідження повинно бути системним, тобто вимірювати різні аспекти професійного мислення, а також параметри особистості, які мають тісний зв'язок з професійним мисленням.

Мета статті – дослідження психологічних особливостей становлення професійного мислення майбутніх вчителів в процесі навчальної діяльності в межах різних спеціальностей.

Нами було використано наступні методики.

Тест структури інтелекту Рудольфа Амтхауера – один з найвідоміших групових тестів, широко використовуються в німецькомовних

країнах, створений в 1953 р. і призначений для вимірювання рівня інтелектуального розвитку осіб віком від 13 до 61 року. Тест складається з дев'яти груп завдань (субтестів), орієнтованих на дослідження різних складових вербального і невербального інтелекту. Тест складено Р. Амтхаузером в трьох формах: А, В і С. Модифікація IST – 70 має чотири форми (А, В, С, D) [1].

Тест структури інтелекту Р. Амтхаузера дозволяє інтерпретувати результати на трьох рівнях.

1 рівень. Загальний рівень інтелекту визначається на рівні підсумкової оцінки, отриманої в результаті сумачі балів по кожному субтесту, яка переводиться в стандартний показник. При інтерпретації необхідно враховувати специфічні вимоги до випробуванню з боку тіста:

а) тест вимагає певної швидкості мислення, адже час на кожен субтест обмежений;

б) з-за відносної складності тест менше годиться для осіб з явно заниженою результативністю; чим далі їх результативність відхиляється від середнього рівня, тим менш надійні отримані результати;

в) на тестові результати позитивно впливає освітній рівень, результати шкільного навчання, тому більш адекватно порівнювати випробовуваних з особами з однаковою освітою, ніж з особами одного віку;

г) загальні досягнення в тесті залежать від соціокультурних умов розвитку, тобто від неспецифічного навчання;

д) структура тесту та його завдання ставлять у більш вигідне становище випробовуваних з природничо-наукової, математичної і технічної орієнтацією порівняно з особами вербально і гуманітарно-орієнтованими.

2 рівень. Інтерпретація груп субтестів. Завдяки субтестовій структурі тест дозволяє диференційовано оцінювати рівень розвитку різних сторін інтелекту. Визначаються наступні групи:

Комплекс вербальних субтестів (субтести 1–4) передбачає загальну здатність оперувати словами як сигналами і символами. При високих результатах по цьому комплексу переважає вербальний інтелект, є загальна орієнтація на суспільні науки і вивчення іноземних мов. Практичне мислення є вербальним.

Комплекс математичних субтестів (5, 6), що передбачає здібності в області практичної математики і програмування. Однаково високі результати по обом субтестам свідчать про математичну обдарованість. Якщо ця обдарованість доповнюється високою результативністю по третьому комплексу, то, можливо, правильний вибір професії повинен бути пов'язаний з природно-технічними науками та відповідною практичною діяльністю.

Комплекс конструктивних субтестів (7, 8), що передбачає розвинені конструктивні (просторові) здібності теоретичного і практичного плану. Однаково високі результати по субтестам цього комплексу є гарним підставою не тільки для природно-технічної, але і загальнонаукової обдарованості. Якщо ж освіта не буде продовжена, то буде переважати прагнення до моделювання на рівні конкретного і наочного мислення, до вираженої практичної спрямованості інтелекту, до розвитку ручної вмілості мануальних здібностей.

Комплекси теоретичних (2, 4) і практичних планів здібностей (1, 3). Результативність за цими тестами слід порівняти попарно, щоб більш точно висловити висновок про можливість професійної підготовки та успішності в навчанні.

3 рівень. Інтерпретація на рівні окремих субтестів

Субтест 1 «Доповнення речень» визначає запас відносно простих відомостей та знань з різноманітних областей, а також виконує мотиваційну функцію.

Субтест 2 «Виключення зайвого слова» визначає здатність до абстракції, узагальнення, утворення понять, розумову освіченість, вміння грамотно висловлювати і оформляти зміст своїх думок, оперувати вербальними поняттями. У завданнях випробуваному пропонується п'ять слів, з яких чотири об'єднані певної смислової зв'язком, а одне зайве. Це слово і слід виділити у відповіді.

Субтест 3 «Аналогії» дозволяє оцінити здатність комбінувати, рухливість і мінливість мислення, розуміння відносин, докладність мислення, задоволеність приблизними рішеннями. На успішність впливають комбінаторні здібності, швидкість мислення. Також деякий вплив робить життєвий досвід, уяву. У

завданнях цього субтесту пропонуються три слова. Між першим і другим існує певний зв'язок. Після третього слова – прочерк. З п'яти доданих до завдання варіантів необхідно вибрати таке слово, який би пов'язані з третім таким же чином, як і перші два.

Субтест 4 «Узагальнення» досліджує особливості міркування, здоровий глузд, почуття реальності, самостійність мислення. Найбільш релевантне для вербального інтелекту завдання, тому що водночас вокалізує розвиненість понятійного мислення та абстрактно-логічних здібностей.

Субтест 5 «Арифметичні задачі» досліджує практичне математичне мислення, здатність швидко вирішувати формалізовані проблеми.

Субтест 6 «Числові ряди» оцінює теоретичне, індуктивне мислення, обчислювальні здібності, прагнення до впорядкованості, пропорційності відносин, певного темпу і ритму.

Субтест 7 «Просторова уява» досліджує вміння вирішувати геометричні задачі, особливості просторових уявлень, конструктивні практичні здібності, наочно-дієве мислення.

Субтест 8 «Просторове узагальнення» оцінює вміння не тільки оперувати просторовими образами, а й узагальнювати їх відносини, аналітико-синтетичне мислення, конструктивність теоретичних і практичних здібностей.

Субтест 9 «Пам'ять, мнемічні здібності» оцінює здатність до запам'ятовування, збереження в умовах перешкод і логічному, осмисленому відтворенню інформації.

Таким чином, створений на основі єдиної теорії та добре верифікований тест структури інтелекту Р. Амтхауєра цілком відповідає нашим задачам. Як доповнення до нього на експериментальному етапі дослідження ми використовували також опитувальник мотивації досягнення, адже за теорією того ж Амтхауєра, інтелектуальні риси слід вивчати в контексті особистості, насамперед – прагнення до інтелектуальних досягнень.

Методика «Словесний лабіринт» дозволяє визначити варіативність підходів, гіпотез, вихідних даних, точок зору та операцій, що задіяні в процесі розумової діяльності. Може застосовуватися як індивідуально, так і в групі.

Методика дозволяє вивчати індивідуальні особливості суб'єктів розумової діяльності по параметру ригідності, але, так само вона дозволяє виявити протилежне по відношенню до ригідності якості розумових процесів – їх рухливість, або лабільність. Під лабільністю розумових процесів розуміється швидкість перебудови цих процесів при послідовному переході від рішення однієї задачі до іншої. Студентам пред'являється бланк із записаними анаграмами (наборами літер). Протягом трьох хвилин вони повинні скласти з наборів букв слова, не пропускаючи і не додаючи жодної букви. Слова можуть бути тільки іменниками. Кількість складених слів – показник гнучкості мислення. Значення цієї шкали в загальній факторній моделі не вдалося чітко встановити, тому вона була просто виключена.

Методика «Порівняння понять» нами застосовувалася для оцінки понятійного мислення. Зазвичай понятійне мислення пов'язують з дорослою людиною, для якої цей вид є не тільки основним і найбільш зручним, а й підкоряють собі, буквально пронизує всі інші види мислення, особливо наочно-дієве і наочно-образне. Поняття визначається як одиниця мислення, яка відображає загальні і найбільш істотні ознаки предметів і явищ дійсності і що виражається в словесній (вербальній) формі.

Порівнюючи поняття між собою, випробуваний проводить обстеження загального поля семантичних ознак і відбирає найбільш стійкі, найбільш характерні. У деяких випадках інструкцію міняють з метою визначення творчих можливостей випробуваного, і йому пропонують пару понять зі свідомо різних семантичних сфер, наприклад, знайти спільну ознаку для таких пар понять, як «ложка» і «човен». У методиці, складеній з 10 пар порівнюваних понять, випробуваний сам повинен встановити наявність загального семантичного поля і від диференціювати «однопольові» пари від непорівнянних, які відповідають різним семантичним полям. Інструкція полягає в тому, щоб вказати загальні істотні ознаки для порівнюваних пар понять.

Методика «Виключення зайвого» дозволяє визначити особливості понятійного мислення трохи інакше, ніж попередній тест.

У запропонованій методиці використовується 24 набору досить близьких за змістом понять. Завданням випробовуваних є відбір у кожному рядку тільки двох слів, найбільш тісно пов'язаних з тестовим словом. За результатами дослідження складається уявлення про особливості процесу мислення, наприклад, про ступінь його цілеспрямованості, або навпаки розпливчастості, слабкої зосередженості на цілі. Максимальна кількість балів дорівнює 48, результати менш 24 балів оцінюються як незадовільні, свідчать про недостатню здатність випробовуваних порівнювати, аналізувати і узагальнювати виділені ознаки.

Методика «Відгадайте загадки» в нашому дослідженні призначена для діагностики художньо-метафоричного мислення, здатності формувати нове знання на основі співставлення відомих об'єктів та явищ. Відгадуючи загадки, випробовувані перевіряються на швидкість вирішення (кмітливість), успішність рішення (обсяг вирішених загадок по відношенню до пред'явлених), суб'єктивні уподобання до такого роду занять. Їм пред'являються для розгадування набори з 10 загадок, що належать до загадок російського народу. Завданням випробовуваного є не тільки відгадування загадок, але і реєстрація часу і характеру міркувань. В індивідуальному обстеженні доцільно скористатися методом «думання вголос», що дозволить пізніше провести якісний аналіз характеру міркувань.

Результати методики обговорюються за критеріями кількості правильно даних розгадок, часу їх вирішення, а також за ступенем суб'єктивної складності.

Тест «Інтелектуальна лабільність» вимірює здатність до перемикання уваги, уміння швидко переходити з вирішення одних завдань на виконання інших, не допускаючи при цьому помилок.

Методика складається з 40 завдань, які зачитуються експериментатором вголос. На вирішення кожного завдання відводиться від 3 до 5 секунд. Відповіді випробовуваного фіксуються на спеціальному бланку. Методика призначена для дорослих досліджуваних і може проводитися як індивідуально, так і груповим методом. Оцінка проводиться за кількістю помилок. Помилкою вважається не зроблене чи пропущене завдання. Методика потребує

мало часу для проведення тестування і обробки результатів, разом з тим вона дає досить точний прогноз професійної придатності. Тому їй рекомендується використовувати з метою прогнозу успішності у професійному навчанні, освоєнні нових видів діяльності.

В нашому дослідженні ми вважали за більшу лабільність меншу кількість помилок. Адекватність застосування цього параметру також підтверджена факторним аналізом – він увійшов до фактору «Кмітливість» разом з загальною оцінкою за тестом структури інтелекту, швидкістю мислення, вербальною креативністю та кількістю відгадок.

Методика діагностики рівню сформованості рефлексивності мислення діагностує її через успішність та особливості розв'язання анаграм – встановлення слів з переставленими буквами. Методика дозволяє визначити стратегію вирішення випробуванням завдань, з'ясувати, наскільки змістовно протікав у нього розумовий процес. Рівні сформованості рефлексивності мислення визначаються через стратегії рішення, а саме:

1. Хаотична, неупорядкована, при якій рішення відрізняється безсистемним пошуком і висуненням значної кількості задумів, логічно не пов'язаних між собою; висунуті при цьому гіпотези піддаються остаточній перевірці.
2. Формально-алгоритмічна, яка відрізняється послідовним перебором можливих варіантів рішення з окремими поверненнями до раніше розглядалися, при цьому домінує репродуктивне мислення в змістовному плані і явно недостатнє регулювання – у смисловому.
3. Змістовно-адаптивна, що представляє собою логічно пов'язаний рух по семантично значущим ознакам, переважним є рух думки в рівнях, що утворюють смислову сферу, а саме – особистісному і рефлексивному.
4. Згорнута, для якої характерна згорнутість оціночних дій і злитість їх з пошуковими, що дозволяє досить швидко знаходити вірне рішення.

Рефлексія мислення дозволяє в ході вирішення завдань виробити найбільш ефективну стратегію і прискорити розумову діяльність. У методиці рефлексивність виявляється в зміні стратегії вирішення в ході виконання завдання, виявленому при аналізі впливу попереднього рішення анаграми на наступні.

Варто звернути увагу на роль розумової діяльності у навчанні. Високий рівень розвитку властивостей мислення, що входять в структуру навченості, забезпечує легкість і швидкість аналізу та узагальнення ознак, істотних для вирішення проблеми. Цей рівень рефлексивності виконує функції контролю та оцінки людиною власних розумових дій, дає можливість виявляти і враховувати свої помилки, оцінювати правильність пошуків нових шляхів вирішення завдання.

На основі даних про рівень сформованості рефлексивності мислення, аналізу стратегії вирішення анаграм і показника швидкості розумових процесів складають рекомендації випробуваному для поліпшення його навчальної діяльності, але при цьому враховують індивідуальні особливості темпераменту, властивостей характеру і навички роботи з літерним матеріалом.

Методика вербальної креативності А. М. Вороніна на основі тесту RAT являє собою російськомовний адаптований варіант тесту віддалених асоціацій С. Мідника, призначеного для діагностики вербальної креативності, яка визначається як процес перекомбінування елементів ситуації.

Досліджуванам пропонуються трійки слів, які належать до взаємно віддалених асоціативних галузей. Випробуваному необхідно встановити між ними асоціативний зв'язок шляхом знаходження четвертого слова, яке об'єднувало б елементи таким чином, щоб з кожним з них воно утворювало певне словосполучення.

Дорослий варіант методики, адаптований А. Н. Вороніним, являє собою груповий скорочений варіант, що складається з однієї серії (20 тріад) і не передбачає розминки, оскільки розминка у дорослих людей, зазвичай зайнятих, в ситуації дефіциту часу для виконання дає систематичний зсув у результатах тестування, що визначається завданнями розминки. У нашому дослідженні стимульний матеріал був скорочений до 10 словесних тріад. Для кожного випробуваного підраховується кількість асоціацій, тобто число відповідей, обчислюються індекс оригінальності та індекс унікальності. По цих трьох параметрах будується процентильна шкала, що дозволяє визначити місце конкретного випробуваного щодо певної вибірки, зробити висновки про ступінь розвитку у нього вербальної креативності та продуктивності.

Отже, наше дослідження ми побудували виходячи з принципів цілісності, комплексності, використання взаємодоповнюючих методик, єдності кількісного і якісного аналізу, концептуальної обґрунтованості методів та практичної обґрунтованості методик, високої валідності та надійності. Для проведення емпіричної частини дослідження було складено комплексну психодіагностичну програму, що складається із системи методик.

Список використаних джерел

1. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. — К. : Наукова думка, 1989. — 198 с.

NATALYA SHAYDA, ALEXANDER SHAYDA
Slavyansk

THE STUDY OF PROFESSIONAL THINKING OF THE FUTURE TEACHERS OF HUMANITIES

A number of features of professional thinking of students of humanities and its specificity in various stages of training was stated. In particular, the level of intelligence tends to increase from the first to the fifth year; regardless of the course of studies the students were most successful in verbal subtests and less successful in math. It was also determined that from the first to the fifth year increased the ability to guess riddles based on the ability to establish associative and metaphorical thinking, and increased the speed of thought, which is an indicator in the study where time and accurate restoration of words with missing letters were the aim. However, there is a decline in the ability to switch from one mode to another while solving the problems from the first to the fifth year.

Key words: professional thinking, thinking, subtest, students, methods, techniques, intellectual lability.

НАТАЛЬЯ ШАЙДА, АЛЕКСАНДР ШАЙДА
г. Славянск

ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ГУМАНИТАРНОГО ПРОФИЛЯ

Установлен ряд особенностей профессионального мышления студентов гуманитарного профиля и его специфику на разных этапах профессионального обучения. В частности, уровень интеллекта имеет тенденцию к повышению от первого до пятого курса; независимо от курса обучения наиболее успешные студенты в вербальных субтестах, а наименее успешные в математических. Также определено, что от первого до пятого курса возрастает способность отгадывать загадки, основанная на способности устанавливать ассоциативные связи и метафоричности мышления, а также повышается скорость мышления, показателем которой в исследовании выступали время и точность восстановления слов с пропущенными буквами. Вместе с тем, наблюдается снижение показателей способности переключаться с одного способа решения задачи на другой от первого до пятого курса.

Ключевые слова: профессиональное мышление, мышление, субтесты, студенты, методы, методики, интеллектуальная лабильность.

Стаття надійшла до редколегії 04.05.2016

УДК 159.92

ВОЛОДИМИР ШЕВЧЕНКО

м. Миколаїв
sheva-65@list.ru

ДАР'Я МОЛЬЧЕНКО

м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СИТУАТИВНОЇ ТРИВОЖНОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО ВИСТУПУ

У даному дослідженні було виявлено зв'язок між рівнем ситуативної тривожності та ефективністю публічного виступу. Високий рівень тривожності негативно впливає на рівень концентрації та зібраність доповідача, що призводить до зниження рівня володіння вербальними і невербальними проявами, а також ефективності використання засобів візуалізації. У той же час, людина з низьким рівнем ситуативної тривожності, здатна ефективніше реалізувати себе під час виступу, отримуючи позитивний зворотній зв'язок від аудиторії.

Ключові слова: ситуативна тривожність, особистісна тривожність, публічний виступ, стрес, стресова ситуація, емоційна реакція, вербальні прояви, невербальні прояви, зворотній зв'язок, кореляційний зв'язок.

Проблематика психічних станів та тривожності є вельми актуальною. В даний час збільшується кількість тривожних особистостей, що відрізняються підвищеним занепокоєнням, невпевненістю, емоційною нестійкістю. Успішна розробка цієї проблематики необхідна тому, що тривожність багато в чому визначає характер діяльності людини.

Однією з головних причин, такого інтесу до феномену є те, що тривожність може

проявлятися в багатьох сферах життя особистості, на різних етапах її активності, та зумовлюватися різноманітними чинниками. Як зазначає К. Мау та Е. Еріксон, це є «центральна проблема сучасної цивілізації, в той же час вона виступає як найважливіша характеристика нашого часу». Дослідники Т. Готвальд та К. Ховланд, надають тривожності значення основного «життєвого почуття сучасності». А разом з цим, тривожність це – психічний стан,